

„Önállás, nemzetiség, és nemzeti nyelv nélkül még nemzet nem vergődhetett nagyobb fényre.”

1855. FEBRUÁR 15-ÉN, 150 ÉVE HUNYT EL
GRÓF TELEKI JÓZSEF
NYELVÉSZ-TÖRTÉNÉSZ,
A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
ELSŐ ELNÖKE

Körmendy Kinga

PhD, kéziratár, MTA Könyvtára
kormendy@vax.mtak.hu

Mázi Béla

egy. doktor, kéziratár, MTA Könyvtára
mazib@vax.mtak.hu

Teleki József (1790–1855) maga éstestvérei, valamint mostohaanyjuk nevében a pozsonyi országgyűlésen 1826. március 17-én felajánlotta a családi könyvtárat a létesítendő tudós társaság számára. Beadványában kifejtette: „... a nemzeti nyelv előmozdítására és ez által a tudományok művelésére felállítandó és ... szervezendő Tudós Társaság a maga feladatának a rábízottakban óhajtott eredménnyel meg tudjon felelni... elsősorban pedig nagyobb könyvgyűjteményekkel látandó el.” Másfél évvel később, 1827. november 30-án József nádor arról értesítette Széchenyi Istvánt, az Akadémia alapítóját, hogy az 1827. évi országgyűlés 11. törvénye értelmében a Magyar Academia Alap-Intézetének és Rendszabásainak kidolgozására küldöttséget nevezett ki, és ennek elnökévé Teleki Józsefet kérte fel.

Teleki József az Akadémia alapszabályait kidolgozó bizottság első ülésén mondott elnöki beszédében megfogalmazta elképzeléseit: az Akadémia tagjainak munkálkodása a nemzeti egységet szolgálja, a tudósok

szabadon dolgozhassanak, semmi ne korlátozza őket tudományos munkájukban.¹

A küldöttség 1828. március 15. és április 17. között huszonegy ülésen dolgozta ki az alapszabályt, valamint az anyagi lehetőségeknek megfelelő működési rendet. Az első ülésen Széchenyi azt ajánlotta, mivel „a küldöttség tanácskozásának tárgya a magyar nyelv előmenetelének eszközlése volna, ... a jegyzőkönyv nemzeti nyelven vitetnék, s maguk a kidolgozandó munkák is nemzeti magyar nyelven készítenének eredeti képpen.” Ezt elfogadták azzal, hogy a jegyzőkönyvet a hivatalos latin nyelven kívül magyarul is felküldik a nádorhoz.

A küldöttség tagjai a működési szabályok kidolgozásakor Teleki javaslatára határozták meg az adott anyagi lehetőségeknek megfelelően a rendes fizetéses tagok számát, és azokat, akik rendes tagok ugyan, de csak akkor kapnak fizetést, amikor ennek meg-

¹ A felállítandó Magyar Tudós Társaság Alap-Intézetének és Rendszabásainak elkészítésére rendelt küldöttségnek jegyzőkönyve. I. ülés. 1828. március 15.

lesz az anyagi fedezete. Ők addig „a Társaság munkálkodásaiban még hazafiságból, becsületből, és bizonyos reményből részt vegyenek.” Ugyancsak Teleki javaslatát fogadták el az év legjobb magyar könyvének adott jutalom összegére, a jutalomtételekre és az anyagi helyzettől függő, egyéb gyakorlati kérdések megoldásában.

Teleki József még az alapszabályt kidolgozó küldöttség első ülésén az Akadémia működésének céljaként a magyar nyelv ápolását és a tudományok művelését jelölte meg. A rendszabás (működési szabályzat) első pontjának megfogalmazása szerint: „A Magyar Tudós Társaság a tudományok és szépmesterségek minden nemeiben a nemzeti nyelv kimiveltetésén igyekszik egyedül.” Ennek szellemében Teleki 1830-tól, már mint az Akadémia elnöke² érvényesítette tudománypolitikai elgondolásait, alkalmanként az alapító-alelnök Széchenyivel szemben is. Ezért nem támogatta az 1832–33-as alapszabály-módosítást sem, mert tartott attól, hogy ez lehetőséget adna Bécsnek a tudós társaság működésének megbénítására.

Teleki József az ország számára az 1841-es akadémiai nagygyűlésen összegezte azokat az eredményeket, amelyeket az Akadémia a megalakulása óta elért. A tudós társaság működése hozzájárult a nyelvújítás körüli harcok megszűnéséhez. Ezzel lehetővé vált a magyar nyelv egységes, kiegyensúlyozott fejlődése. Új szakaszba jutott az Akadémia mint tudományos intézet is. Tagjainak tevékenységével több, eddig itthon nem művelt tudományág vált a hazai tudományosság részévé. Ezzel párhuzamosan pedig tagjainak politikai megnyilvánulásai miatt politikai tényező is lett. 1840–41-ben Bécs szemében az Akadémia már a forradalom fészke volt.

Ebben a politikai helyzetben vezette Széchenyi 1842-ben alelnökként a nagygyűlést az Erdély kormányzójává akkor kinevezett

² Teleki József már mint elnök vezette az első igazgatótanács ülést 1830. november 17-én.

Teleki József elnök helyett. Megnyitóbeszédében azt fejtette ki hosszán, hogy az Akadémia eredeti célja a magyar nyelv tudományos kiművelése. Az alapszabály félreérthetőségére hivatkozva, számos érveléssel igyekezett hallgatóit, de még inkább olvasóit³ meggyőzni, hogy az Akadémiának nyelvművelőnek és nem nyelvterjesztőnek kell lennie. A nemzetiségi konfliktusoktól való reális aggodalom miatt tartotta hátrányosnak a magyar nyelv használatának ki-terjesztését a közélet minden területére, és hangsúlyozta az anyanyelv használatának jogosságát minden országlakos számára.⁴ A megnyitóbeszédben Széchenyi – anélkül, hogy megnevezte volna – támadta Kossuthot, aki mögé felsorakozott a reformellenzék. Bírálói felrőtíták Széchenyinek azt is, hogy politikai küzdelmek terévé tette az Akadémiát.⁵

Az 1843. évi nagygyűlés október 2-tól október 8-ig tartott. Az üléseken végig Teleki József elnököt, aki Pozsonyból, az országgyűlésről utazott Pestre. A második ülésen, október 3-án döntötték el, hogy az ünnepélyes és nyilvános „közülést” október 8-án, vasárnap tartják. Egyben megbízták a főtükári hivatalt, hogy a nagyközönséget a sajtó útján, a meghívandókat pedig nyomtatott meghívóval értesítse.⁶ Programjáról csak október 6-án, az ötödik ülésen döntöttek, egyben utasították a

³ Széchenyi István a félreértések elkerülése érdekében, a jobb megértés biztosítására beszédét szokatlan hosszúsága miatt azonnal nyomtatásban is közreadta.

⁴ A több nyelvet beszélő Széchenyi egész politikai tevékenységében mindig hangsúlyozta az anyanyelv, de más nyelvek szabad használatának jogos követelményét, de szükségességét is mint a szabadság bizonyosságát.

⁵ Pulszky Ferenc a Pesti Hírlap 1842. december 1-i számában név nélkül megjelent tudósításában azt írta, hogy ha nem hallotta volna Jászay Pál előadását és a jutalmi jelentéseket, „a politikai szenvedélyek homokján” érezte volna magát, hol szólni azonban csak az egyik félnek szabad.

⁶ A Pesti Hírlap 1843. október 8-án, az ülés napján közölte a hírt: „A Magyar Tudós Társaság Pest vármegye nagyobb temében ma, oct. 8-án de. 10 órakor tartja XII.

főtitkárt, Toldy Ferencet, a program kinyomatására. Másnap Kis Károly rendes tag útján elkérték a pesti vármegyeház dísztermét a nyilvános ülés megtartására, és a vendégek fogadásával megbízták Balogh Pált, Luczenbacher Jánost, Flór Ferencet, Tasner Antalt és Trefort Ágostont.

A nagygyűlés nyilvános közgyűlést tehát október 8-án tartották a pesti vármegyeház nagytermében, „meglehetősen nagy publikum”⁷ jelenlétében. Délelőtt tíz órakor Teleki József elnök nyitotta meg az ülést, majd a főtitkár számolt be az Akadémia múlt évi tevékenységéről. A jutalmak kiosztása után délután egy órakor ért véget a Magyar Tudós Társaság 1843. évi nagygyűlése.

A hírlapok természetesen beszámoltak a nagygyűlésről, mint a magyar közélet jeles eseményéről. A *Nemzeti Újság* 1843. október 18-án adott hírt az új tagok választásáról, a jutalomdíjak nyerteseiről és az emlékbeszédekről, de meg sem említette az elnök előadását. A *Pesti Hírlap* október 12-én részletesen ismertette Teleki József beszédét, különösen azokat a gondolatokat, melyekben a Tudós Társaság célját taglalta. A tudósító szerint az elnök rövid, de velős beszédben fejtegette az Akadémia hivatását; megmutatta azon álláspont fonákságát, mely szerint az Akadémia csak nyelvművelő társaság volna. Orosz József lapja, a *Hírnök* a nagygyűlés és az elnök beszéde kapcsán egy oldalvágást is tett: a Magyar Tudós Társaság már tizenhárom év óta létezik, célja és rendeltetése azonban még nem tisztázott. A tudósító itt arra a vitára utalt, amely néhány évvel korábban a *Hírnök* és melléklapja, a

közülését, mellyen minden rendbelit hazafiu tisztelettel és indulattal lát. Magyar köntösben megjelenőknek a terem áll nyitva, másoknak a karzat, hol asszonyosságok számára külön hely leszen.”

⁷ A Pozsonyból, 1843. október 15-én a Magyar Tudós Társaság nagygyűléséről küldött ügynöki jelentés nem közöl számadatokat („in ziemlich grosser Anzahl”), és más helyről sincs adat arra nézve, hány vendég volt jelen az ülésen.

Századunk hasábjain folyt az Akadémia feladatáról.⁸ Legnagyobb terjedelemben a Széchenyi által irányított *Jelenkor* foglalkozott az Akadémia ünnepélyes közülésével. Az október 12-i számban részletesen ismertették az elnök „szíves éljenektől koszorúzott” beszédét. Teleki gondolatait kommentálva a tudósító megjegyezte, hogy az Akadémia munkálkodásától, közvetett és közvetlen hatásától nagy siker várható, különösen a nemzeti nyelvű oktatás területén, melynek közeli bevezetésére nagy remény van.

A nyilvánosság mellett a titokzatos bécsi hivatal, a Polizeihofstellét is érdekelték az Akadémia nagygyűlésén történtek. A rendőrminisztérium ügynöke részletes jelentést küldött az eseményről. Miután beszámolt az Akadémia általános ügyeiről, többek között arról, hogy a Toldy–Vörösmarty–Bajza triumvirátus irányítja évek óta az Akadémiát, rátért az elnök beszédének ismertetésére. A jelentés jól adta vissza Teleki József gondolatainak lényeges részeit. Megjegyezte, hogy sokan várták: Teleki egyetértően csatlakozni fog Széchenyi előző évi beszédéhez, azonban még csak meg sem említette azt.

1842. november 24-én, az Akadémia XI. közgyűlésén az első nyilvános politikai beszéd hangzott el a Tudós Társaság egyik vezető tisztségviselőjétől. Az 1843-as nagygyűlést megnyitó beszédével Teleki József ennek kívánta ellensúlyt adni. Egyértelműen fogalmazta meg a Társaság működésének célkitűzését: „A nyelv, nemzetiség és a tudományok kitűzött cél gyanánt karöltve lebegnek előttünk, ezen három elénkbe szabott tárgyak szerencsés öszvesítése dicső feladatunk. Ezen szép eszmével meg kell barátkozni annak, ki fényes rendeltetésünkről magának tiszta fogalmat akar szerezni.”

⁸ A vitát Csató Pál kezdte és Teleki József írása (Levél a „szemle” ügyében = *Századunk* 1840. január 6.), valamint Orosz József válasza (Válaszjegyzetek nm. gróf Teleki József úr levelére = *Századunk* 1840. január 9.) zárta le.

Az 1844-es nagygyűlést ismét Széchenyi nyitotta meg. A magyar nyelvtörvény elfogadása után is az maradt a meggyőződése, hogy az anyanyelv ápolása nélkül „soha nem fogunk az emberiségre díszl hátró nemzetek sorába fölemelkedni”. Az 1844-es nagygyűlés jelentős döntéseket hozott. Felvázolta az Akadémia reformterveit. Ezek létjogosultságát Teleki is elismerte, de az adott körülmények között csakis azokat, „melyek a régi szerkezetek épségben tartása mellett kizárólag önnön erőnkkel is módosíthatók”. Széchenyi is azokat a változtatásokat támogatta, „mik a jelenen fennálló rendszabályok korlátai között, s így a felsőbb helyben hagyás nélkül is eszközölhetők”.

Ekkor Teleki és Széchenyi ugyanazt az álláspontot képviselték, és az adott politikai helyzetben féltették az Akadémiát attól, hogy nem kapná meg működéséhez az uralkodói jóváhagyást.

Teleki Józsefet két célkitűzés vezette elnöki tevékenységében: mindenáron fenntartani, megerősíteni és korszerű tudományos központtá fejleszteni az Akadémiát. Tudósi belátással elfogadta, hogy az intézmény túl nőtt rajta. Félrehúzódt, de anyagi, szellemi és erkölcsi támogatásával haláláig az intézmény mellett állt.⁹

Az Akadémia Teleki Józsefnek, első elnökének köszönheti, hogy kiegyensúlyozó tevékenységével elősegítette tudományos intézményé fejlődését és tagjainak politikai tényezővé válását. Az egykori Magyar Tudós Társaság tagjainak pedig a tudós Teleki József előrelátásából már a kezdetekkor sem kellett nélkülözniük a tudományos munka mindenkor elsődleges feltételét, a könyvtárat.¹⁰

⁹ Terjedelmi okokból nem sorolhatjuk föl itt könyvvásárlásait, festményajándékozásait, színműpályázatra adott pályadíjait, és nem utolsósorban az önkényuralom alatti erkölcsi támogatását mind az intézménynek, mind az egyes embereknek. Tudósi tevékenységére lásd összeállításunkat 2005. március 19-től az MTAK honlapján: <http://www.mtak.hu/>

„Beszéd, mellyel a' M.[agyar] Academia' XII-dik köz ülését, oct. 8. 1843. megnyitotta az elnök, gróf Teleki József¹¹

Tisztelt gyülekezet! Ime tizenharmadik éve foly, mióta tudományos társaságunk áll, az alaprajz által kiszabott körben munkálkodik, az elébe tűzött irányban előrehaladni törekszik; szorgalmatosságának különböző eredményei számos kötetekben forognak az olvasó közönség kezein, fáradozásainak gyümölcseit – szerénytelenség vádjá nélkül elmondhatom – a haza már több évektől fogva élvezheti, sőt valósággal élvezi is; – és mégis, ránk nézve elég elszomorítólag, annak valóságos célja felett sokan nincsenek tisztában, ez iránt időről időre új vélemények terjesztetnek, új kétségek támasztatnak. Már pedig helyesen jegyzé meg e helyen egy kedvelt szónok: „hogycsak rossz sőt veszély burjánozhatik olly intézetekből, mellyek irányaikból esnek és céljaikat veszítik”.¹² Nem lesz tehát érdektelen, nem felesleges egyszer e kérdést minden oldalról komoly és szigorú vizsgálat alá vetni, még pedig itt e helyen, hogy esztendei munkálkodásainkról számot adva, a résztvevő közönség láthassa és megítélhesse, mennyiben feleltünk meg rendeltetésünknek.

Hogy honi nyelvünk szent ügye van kezelésünkre bízva, kétséget nem szenved; hogy ennek terjesztése hazánk különböző ajkú lakosai közt nem közvetlen feladatunk,¹³

¹⁰ Egy magyar tudós társaság alapításának gondolata foglalkoztatta Teleki Lászlót, Teleki József édesapját is, aki könyvtárának állományát ebből a szempontból is gyarapította. Teleki József testvéreivel így egy minden tudományos szakot felölelő, általános gyűjtőkörrel létrehozott könyvtárat örökölt. A családi könyvtáron kívül Teleki József 1850-ben saját könyvtárát is az Akadémiának ajándékozta.

¹¹ A szöveget a Magyar Tudós Társaság Évkönyvei hetedik kötetéből közöljük, a jelenlegi helyesírás szerint, meghagyva a nyelvi sajátosságokat.

¹² Szó szerinti idézet Széchenyi 1842. évi megnyitóbeszédéből.

¹³ Teleki József itt egyetértően hivatkozik Széchenyi beszédére.

éppen oly bizonyos: mi magunk jól éreztük, és a múlt évben csakugyan e helyen bőven kifejtett; és így csak arról lehet és van kérdés, hogy csupa philologiai intézet-e academiánk, mint ezt többen vitatják, vagy pedig egyszersmind tudományos is, és ha igen, mennyiben?¹⁴

Minden nyelv gondolataink, fogalmaink és eszméink kölcsönös közlésének csak eszköze; ezeknek tehát amazt meg kell előzniük, mint bizonyítja ezt nemcsak a dolog természete, hanem a nemzetek történetéből merített tapasztalás is. Ebből nyilván következik, hogy valamint egyfelül minden nemzetnek csak annyi szavakra, fordulatokra van szüksége, mennyi gondolatai, eszméi s fogalmai vagynak, úgy másfelül a nyelv csak a használat által gyarapodhatván, ez a nemzet műveltségének legbiztosabb mérlege. Innen pedig megint természetesen foly az, hogy a nemzet műveltségét kell mindenek előtt emelni, hogy így azután ahhoz simuljon a nyelv.

Már most alkalmaztassuk ezen csalhatatlan elveket nemzetünk műveltségének akkori állapotjára, midőn némelly, honi nyelvöket és nemzetiségöket forrón átölelő, hazafiak buzgósa és ennek következtében maga a törvényhozás intézetünknek lételet adtak.

– Minden félreértés elkerülésére kénytelen vagyok azonban előre megjegyezni, hogy itt nem egyes férfiakról van szó, kik vas

¹⁴ Véleményünk szerint Teleki itt nem Széchenyivel vitatkozik, hanem a *Hírnök* és melléklapja, a *Századunk* hasábjain folyt vitára utal, melyet ő zárt le 1840. január 6-án azzal, hogy a Magyar Tudós Társaság egyszersmind magyar és így a tudományokat egyedül magyar nyelven s a magyar nyelvet a tudományok által igyekszik kiművelni. Lényeges volt az elnök állásfoglalása azért is, mert az 1843. évi nagygyűlés október 5-i, 4. ülésén felvetődött, hogy a cenzúra gyakran tagadja meg az Akadémia folyóiratába, a *Tudománytárba* szánt értekezésektől a közlési engedélyt, mert politikai tartalmúnak tartja a jogtudományi, történettudományi és filozófiai tanulmányokat. Felkérték az elnököt, hogy nyilvánítsa ki: a Tudós Társaság a tudományok összességével foglalkozik és alapszabályai a politikát csak üléseiről zárják ki.

szorgalmok és idegen nyelvek segítségével a tudományok mélyébe hatva, fényes csillagokként ragyogtak hazánk egén, de nemzetünk műveltségét vagy nem tekintve, vagy arra hatni csak idegen nyelv segítségével akarva, minden hazafiságok, minden magyar érzéseik mellett is idegenek maradtak a magyar földön; minden dicséretes ügyekezétek, minden nagy fáradaimaik eredménytelenül hangzottak el, mint azon kertészé, ki nem a hazai növények nemesítésén, nem az idegenek meghonosításán törekszik, hanem minden erejét, minden mesterségét égmérsékletünkhöz nem alkalmaztathatók, éppen oly nehéz mint hálátlan megtartására fordítja, hogy ne mondjam, pazarolja. Illy egyes hazafiak és tudósokkal minden időszakban dicsekedhetett szegény hazánk, de ezek minden tisztelet, minden becsület mellett, mellyel emlékeztöknek tartozunk, honi műveltségünkre csekély vagy talán semmi behatást sem gyakoroltak. Csak az verhet a nemzetben mély gyökeret, csak az emeli azt egészében, csak az szűnik meg mulékony lenni, mi annak önállását biztosítja, mi annak nemzetiségét gyarapítja, mi annak nyelvvel vérebe megy által. Önállás, nemzetiség, és nemzeti nyelv nélkül más nemzet nem vergődhetett nagyobb fényre.

Ezeket tehát és az ezek által terjesztett idegen, ingadékony alapú és még e felett a nemzetnek igen kis részére ható ál műveltséget egészen mellőzve, látszik már most, miként állott ez előtt mintegy másfél évtizeddel a magyar műveltség, következőleg a honi nyelv. Erőtlenül, ifjú tűzzel, keleti bájjal, de még nem illő szabatossággal, tisztasággal hangzott az már több évtizedek óta az országgyűlés és megyék tanácskozó termeiben; némelly dicső költőink a szív titkosabb érzelmeinek kifejezésére, elővarázslására nagy szerencsével használák azt; némelly, a tudományok titkaiba hatott, és inkább a nemzeti irodalom előteremtésének óhajta, mint a dicsvágy és anyagi hasznok által vezérlett, honfiak majd

több, majd kisebb szerencsével megkísérték a honi még darabos hangoknak az idegen földről kölcsönzött eszméik, gondolataik, és fogalmaik kifejezésére; a hős elődeiktől öröklött nyelvöket hön szerető, a hazát nemzeti műveltség által önállóvá tenni, ezt pedig az elhanyagolt nyelv emelése, mint legbiztosabb eszköz által elérni szándékozó buzgó hazafiak napról napra nevedő tömege több évtized óta törekedett és minden előgördített akadályok dacára nem minden siker nélkül törekedett szent célja elérésében. De nemzeti műveltség nem létezett, nemzeti irodalomról szó nem lehetett, és ennek következtében a nyelv is, nyers gyémántként csak magába rejté tündöklő tulajdonait. A felső körökből száműzve, a tudományokra, művészetekre nem alkalmazva, és főként a pómép száján forogva, sajtóságos kincsei fejletlen maradának; a társalgási és tudományos műveltség idegen vala hazánkban. E mellett a szépnem, a műveltebb osztályokban legalább, elkorcsosodva, nemzetétől elvála s idegenhez csatlakozék. Mi csoda tehát, hogy a magas állású magyar ifjak, hazánk jövődő boldogságának fő reményei, inkább divatból mint nemzetiség-parancsolta szükségből dajkáiktól megtanulának ugyan annyit magyarul, mennyit a gyermekszoba korlátozott székségei megkívánnak; de családi körökben mindig csak idegen hangzatokat hallva, iskoláinkban megint idegen holt nyelvet tanulva, és ebben drága idejük legszebb részét elvesztegetve, a tudományok előcsarnokaiba ennek segítségével vezetve, további kiműveltetésüket csak idegen nyelvű társalgás és irodalom által eszközölhetve, hazánk kellő közepén, magyarok közt, igen kevés és alig számítható kivétellel vagy egészen idegen műveltséget nyertek, vagy bárdolatlanságban maradtak. A szerencsésebb jövődő, mint reménylenünk szabad, a társalgási műveltségbe is nemzetiséget oltva, és egy szép önállású nemzeti irodalommal bírva, ezen csak némely közönséges vona-

tokban oda vetett képtől visz-szarettenend, és annak hitelességét vonandja kétségbe; de a mostani emberi nyom, a magyar földet elárasztó idegen műveltség nyomorából még egészen fel nem üdülve, a hazánkban nemzetiség tekintetében még most sem igen kedvező állásán siránkozva, festvényünket túlságosnak éppen nem tekintendi és csak a szebb jövődő kétes reményeivel vigasztalandja magát.

Hazánk műveltségének ez állásában egy csupán nyelv-művelő, egy csupán philológiai társaságtól mit lehetett volna várni? Valóban minden ügyekezetei hálátlanok, munkáságának legszebb eredményei meddők maradtak volna. Új találmányai, fölfedezései, összehasonlításai, fejtegetései, összeillesztései, következtetései, megállapításai szótárára, nyelvtanára és száraz értekezéseire szorítva, minden belső becsök mellett, az életbe nem vágta és mint egy elásott kincs használat nélkül maradtak volna mind addig, míg azokat egy későbbi kor, más egyes tudósok, vagy tudományos társulatok ügyekezetei által a nyelvbe gyakorlatilag nem viszi be, vagy éppen ekkor hiányosságaikat fölfedezve, mint haszonvehetetleneket nem veti el és helyeiket másokkal nem pótolja ki.

Igen jól érzék ezt intéztünk első alkotói, meggyőződtek e felől az országosan összegyűlt karok és rendek, midőn azt pártfogásokra méltatták; meg dicsően elhunyt királyunk, I. Ferenc, midőn annak felállítását legkegyelmesebben megengedé. Jól tudák, hogy a nyelvnek csak a használat ad életet; hogy a nyelvet csak a gyakorlat művelheti sikeresen és annak a nemzet műveltségéhez, különösen tudományos kiképzéséhez kell alkalmaztatnia. Azért tűzték ki ezen intézet céljául a nyelv-művelést úgy, hogy az kiterjedjen egyszersmind a tudományok minden ágazataira, kivevén a hittant és mellőzvé a politikai vitatkozásokat, mellyek a tagok közt könnyen kedvetlen vitatkozásokra nyújthatnának alkalmat; – azért adtak a nyelvtani

osztály mellé még öt más, egyenként ugyanannyi tagokkal ellátott tudományos osztályokat, melyeknek kötelességük a tudományokat honi nyelven terjeszteni, és így a nemzeti tudományos műveltséget előmozdítani; azért tűzetnek ki a tudományok különböző osztályaiból évenként bizonyos sorozat szerint jutalomkérdések megfajtásul, hogy az academia körén kívül is készíttessenek tudós férfiak, kik a tudományokat a nemzeti nyelv segítségével meghonosítani képesek legyenek; azért adatik a nagy jutalom minden évben a magyar irodalom egész körében kijött legjobb munkának minden legkisebb tekintet nélkül a tudományra, mellyről az szól, hogy a hazafiak a tudományoknak magyar nyelven művelésére hathatósan buzdíttassanak.

Nem lehet tehát mondani, hogy tudományos intézetünk köre egyedül a nyelv-művelésre volna szorítva, hogy abból minden más tudományok száműzve volnának. A nyelv philológiai kiképzése nem egyedüli, de nem is fő célja társaságunknak; szép és nagy rendeltetése annak a tudományokat terjeszteni hazánkban honi nyelvünk segítségével és így ezt alkalmaztatni a tudományok különböző nemeire; egy nemzeti műveltséget megállapítani, melly az egész országra kiterjesztvén, hazánkban e részben is önállást, fényt és díszes helyet adjon a több művelt nemzetek sorában. A nyelv, nemzetiség és a tudományok kitzött czélgyanánt karöltve lebegnek előttünk, ezen

három elénkbe szabott tárgynak szerencsés öszvesítése dicső feladatunk. Ezen szép eszmével meg kell barátkozni annak, ki fényes rendeltetésünkről magának tiszta fogalmat akar szerezni.¹⁵

Az alapszabályok által elénkbe szabott ez irányban kívánt munkálkodásaiban haladni társaságunk felállításától fogva, mint bizonyítják minden lépéseink, törekvéseinknek eredményei. Mennyiben felelünk meg magas hivatásunknak, nem idevaló; de arról mi nem is ítélnünk, ítélje meg ezt a közönség, ítélje meg a maradék; elég az hogy figyelmünk kiterjedett a honi nyelv mellett a tudományok minden részeire, e kettőt szorosán öszvekötvé, csekély tehetőségeink egész erejéből kívántuk részünkről is nemzetiségünk kifejtését, szilárdítását előmozdítani. Ezen szempontból indultunk ki ügyekezeteinkben a múlt év alatt is, mint az ki fog tetszeni mai ülésünk további folytatásából, mellyre hallgatóink szíves figyelmét kikérjük.”

¹⁵ Teleki kiterjesztette Széchenyi gondolatát, amely így hangzik: „[Az Akadémia] hivatásának csak úgy felel meg magasb szellemileg, ha a magyarnak nyelv-kincse körül annál anyaiabb gondal virraszt, és annak becsét, méltóságát emelni annál inkább buzog, minél kétesb jövőndő borul nemzeti önállásunkra, s minél nagyobb s nagyobb súlyedési veszélyekbe bonyolódik a hon.”

Kulcsszavak: *elnöki megnyitóbeszéd, magyar akadémia, magyar nyelv, magyar tudományosság, nagygyűlés, reformkor*

IRODALOM

- F. Csanak Dóra (2001): A Telekiek gyűjteménye. In: *Örökségünk, élő múltunk*. MTA. Bp., 11–23.
 Magyar Országos Levéltár. *Takáts Sándor hagyatéka*. N 119. Fasc. 68. 9907.
 MTA Könyvtára Kézirattár. *A Magyar Tudományos Akadémia 1843. évi nagygyűlésének jegyzőkönyve*. K 1357.
 MTA Könyvtára Kézirattár. *Széchenyi-gyűjtemény. Akadémia* K 166/99-117.
Magyar Tudós Társaság évkönyvei. Hetedik kötet. Buda, 1846, 3–8.

- Magyar Tudós Társaság rendszabásai*. Pest, 1831
 Pach Zsigmond Pál (főszerk.) (1975): *A Magyar Tudományos Akadémia másfél évszázada. 1825–1975*. Budapest, 33–48.
 Széchenyi István (1842): *A Magyar Academia körül*. Pest
 Széchenyi István (1847): *Politikai programmm töredékek*. Pest
 Vizota Gyula (szerk. és bev.) (1927): *Gróf Széchenyi István írói és hírlapi vitája Kossuth Lajossal. I. rész. (1841–1843)*. Budapest